ФІНАНСОВІ МЕТАФОРИ

Зміст

ВСТУП……3

РОЗДІЛ І Англійські метафори фінансової неспроможності як об’єкт лінгвістичного дослідження……...5

1.1. Метафора – як засіб перенесення та переосмислення навколишньої дійсності……...……5

1.2. Механізми метафоричної актуалізації фінансової неспроможності в англійській мові……10

1.3.Джерела утворення англійських метафор фінансової неспроможності……14

РОЗДІЛ ІІ Особливості відтворення метафор фінансової неспроможності в українських перекладах……..…17

2.1. Переклад як процес трансформації тексту однієї мови в текст іншої мови……...…..17

2.2.Шляхи відтворення українською мовою англійських метафор фінансової неспроможності……..…19

ВИСНОВКИ…… 24

ЛІТЕРАТУРА……..……26

Вступ

Будь-яка мова - це універсальна система знаків, потенційно здатна відобразити все, що складає реальний світ, описати будь-які предмети і явища оточуючої дійсності. Проте різні мови одні й ті ж предмети і явища відтворюють по-різному. Мова відображає дійсність, створює власну картину світу, специфічну й унікальну для кожної культури.

Матеріальні цінності суттєво змінилися у XXI столітті. Стрімкий економічний розвиток чергується з раптовими фінансовими кризами. Вагому роль у визначенні соціального успіху людей відіграють матеріальні цінності. У сучасному суспільстві поняття гроші (money), багатство (wealth), прибуток (profit), винагорода (reward), добробут, благополуччя (well-being) стають нероздільними. Дослідник І. О. Голубовська, яка детально вивчала поняття багатство і бідність у національних картинах світу, зауважує, що у британському суспільстві гроші постають як сила, яка править усім світом [5, с. 250]. Це свідчить про національні особливості даної етнічної спільноти, які формувалися під впливом історичних та соціальних чинників.

Природньо, що за таких умов поняття фінансової неспроможності виходить на перший план, що і обумовлює актуальність даної наукової розвідки.

Метою дослідження є аналіз метафоричної актуалізації фінансової неспроможності в сучасній англійській мові.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- виділити тематичні підгрупи метафор фінансової неспроможності;
- проаналізувати механізми актуалізації цього феномену;
- визначити референційні джерела утворення останніх;
- виявити основні прийоми відтворення англійських метафор фінансової неспроможності українською мовою.

Об’єктом дослідження є англійські метафори фінансової неспроможності.

Предметом – способи актуалізації даного позамовного феномену, та способи перекладу українською мовою;

Матеріалом дослідження слугували дані суцільної вибірки із словників англійської мови.

РОЗДІЛ І АНГЛІЙСЬКІ МЕТАФОРИ ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ ЯК ОБЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Метафора – як засіб перенесення та переосмислення навколишньої дійсності.

Традиційно метафора розглядалась головним чином в термінах стилістики та риторики як засіб досягнення образності та впливу на аудиторію. Однак з розвитком філософської та лінгвістичної науки вчені дійшли висновку, що метафоризація є природною здатністю людини (що підтверджується багаточисельними дослідженнями І. Канта, Х.Блуменберга, І. Річардса, Х. Вайнріха, М. Редді, С. Пеппер та ін.). Сучасна когнітивна лінгвістика вважає метафору формою мислення, а метафоричну модель засобом пізнання та пояснення дійсності.

Метафора – це продукт безсвідомої (підсвідомої) діяльності людського мозку [25], що, на думку Ф.Ніцше, продиктовано інстинктом людини [цит. за 20; 146], її потребами. Неспроможність людської думки сприйняти та зрозуміти деякі ідеї чи явища навколишньої дійсності стала основним мотивом для утворення словесних образів. За твердженням В. Маслової, метафора утворюється не просто для того, щоб, відшукавши ім’я, довести наші думки до інших, – вона потрібна для нас самих: без неї неможливо мислити про деякі особливі, складні для розуму предмети [17; 91]. Тому першими елементами людської мови були метафори, мова замінювала ритуали: «перші слова були священними іменами в ролі соціальних імперативів, а ці імена були метафорами» [19; 52-53].

Р. Хаскелл доводить, що метафору слід вважати першочерговою когнітивною функцією, невіддільною від раціонального мислення в процесі формування понять [32], яка надає доступ до складних для рефлексії понять, а також до розуміння буденних явищ [26].

На думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона, метафора пронизує наше повсякденне життя, причому не тільки мову, але й мислення та діяльність. Наша буденна понятєва система, у рамках якої ми думаємо та діємо, метафорична за

своєю суттю [30]. Поняття, які керують мисленням, не обмежуються сферою інтелекту. Вони керують також нашою повсякденною діяльністю, включаючи прості, буденні деталі. Ці поняття впорядковують реальність, яка сприймається людиною, способи її поведінки в світі та її контакти з людьми. Понятійна система відіграє, таким чином, центральну роль у визначенні повсякденної реальності. Відповідно, поняттєва система людини має метафоричний характер і мислення, повсякденний досвід та поведінка значною мірою зумовлені метафорою. Тому ми можемо твердити, що концептуальна система людини структурована та визначена за допомогою метафор. Такої самої думки дотримуються вчені Дж. Маккормак та Х. Ортега-і-Гассет, які розглядають метафору як знаряддя думки, пізнавальний процес, який об'єднує мозок, розум та культуру [29; 380].

Об'єктом обговорення багатьох лінгвістів неодноразово виступало питання розмежування образної (експресивної) та концептуальної метафор [11; 17; 22; 19; 26; 27; 23]. Основна відмінність цих двох метафор полягає в тому, що завданням першої є створення образу, тоді як друга пов'язана передусім з думкою та дією, а не зі словом. Ідею концептуальності метафори висловив Арістотель, який розумів її широко як перенесення взагалі, поділяючи метафори на категоріальні та за аналогією: «Метафора є перенесенням незвичайного імені з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією» [7; 39]. Ще у 1936 році І. Річардс наголошував на тому, що фігури мови мають концептуальний статус [цит. за 20; 142]. У лінгвістиці концептуальні метафори інколи називають концептуальними схемами [30; 19] або метафоричними стратегіями [17; 303-306]. Вони є універсальними та знаходять регулярне відображення в конкретних метафоричних висловлюваннях. Уперше до вжитку термін «концептуальна метафора» ввели Дж. Лакофф та М. Джонс [30]. У їхньому трактуванні це означає процес розуміння одного концепту чи концептуальної сфери в термінах іншого концепту чи концептуальної сфери. Лінгвістичні дослідження останніх років у сфері когнітивної лінгвістики констатують, що всі метафори концептуальні [20; 142].

Як стилістична фігура метафора виконує образну і дійову функції мовлення. Метафора розглядається як засіб переосмислення знайомих назв у процесі найменування фрагментів навколишнього світу. Вона спрямована на заповнення лексичних лакун або на характеризацію та більш глибоке проникнення до сутності вже відомих об'єктів. Метафора притаманна всім мовам і усім епохам,охоплює різні аспекти мови і виявляється у всіх її функціональних різновидах [4; 93].

В основі теорії концептуальної метафори лежить уявлення про метафору як про мовне явище, яке відображає процес пізнання світу. Метафоричні моделі закладені в понятійній системі людини, це своєрідні схеми, за якими людина мислить і діє. Відповідно до вищезгаданої теорії концептуальна метафора тлумачиться як спосіб думати про одну галузь через призму іншої, в основі якої лежить процес взаємодії між структурами знань (фреймами та сценаріями) двох концептуальних доменів – сфери-джерела (sourcedomain) та сфери-мішені (targetdomain). Суть когнітивного потенціалу метафори полягає в тому, що сфера-джерело – це та основа, ознаки та характеристики якої проектуються на іншу сферу (сферу-мішень). Метафорична проекція здійснюється не тільки між окремими елементами двох структур знань, але й між цілими структурами концептуальних доменів [31]. Припущення вчених про те, що під час метафоричної проекції у сфері-мішені частково зберігається структура сфери-джерела, отримало назву гіпотези інваріантності (Invariance Hypothesis) [28]. Завдяки цій властивості стають можливими такі метафоричні наслідки (entailments), які не виражені експліцитно, однак виводяться в результаті фреймового аналізу.

Це положення перегукується з теорією інтеракції, розробленою А.Річардсоном та М. Блеком [29; 84]. Суть цієї теорії полягає в тому, що метафора має позначуване, яке може бути виражене іншими (образними) засобами. Як результат уподібнення, метафора відкриває нові, несподівані характеристики об'єкта, приховані для прямого спостереження. Перевага теорії

інтеракції полягає у тому, що вона розглядає метафору в динаміці, а не як механічну суму [15; 68-69].

Процес метафоризації передбачає порівняння, зіставлення, і, як результат виявлення спільних характеристик у різнорідних сутностях, що в свою чергу дає нам можливість по-новому подивитись на вже знайомі об'єкти. Ще Ш. Баллі писав: «Метафора – це не що інше, як порівняння, у якому розум під впливом тенденції зближення абстрактного поняття та конкретного предмета поєднує їх в одному слові» [20; 221]. Завдяки метафорі ми маємо можливість виокремити важкодоступні для відтворення абстрактні поняття та надати їм самостійності, побачити одні речі замість інших. Такі властивості надають метафорі статусу мовного феномену, який здатний не тільки відтворювати, але й створювати реальність, виступати її словесною формулою [22; 91, 28; 3, 62; 19, 154; 92]. Поштовхом до утворення метафори слугує потреба людини більш точно реалізувати у своїй свідомості «абстрактний» концепт, як вже існуючий, так і ще відсутній. Більше того, метафора – є «основним способом створення нових концептів у мовній картині світу» [15; 92], оскільки сам процес метафоризації передбачає здійснення низки перетворень концептуальних структур, сформованих у результаті досвіду взаємодії людини з навколишнім середовищем.

За своєю природою метафора антропометрична [69], оскільки є продуктом асоціативної діяльності людського мозку. В основі процесу метафоризації знаходиться процес утворення зв'язків між сферами матеріального та абстрактного, поєднання предметів об'єктивної та суб'єктивної дійсності, формальних та функціональних подібностей об'єктів пізнання. У концептуальному аспекті асоціювання становить мислительно-психічну операцію пов'язування реальних, відносно істинних властивостей, характеристик об'єкта, що інтериоризовані у свідомості, з властивостями інших об'єктів [20; 140]. Будь-яке ім'я асоціюється з певними предметами або явищами. Виявити несумісні образи, які відповідають іменам у свідомості носіїв мови можна в результаті аналізу сполучуваності абстрактних слів. Механізм

утворення асоціативних зв'язків ґрунтується на суб'єктивному досвіді індивіду, який у свою чергу зумовлений досвідом культури відповідної мовної спільноти.

Наголошуючи на унікальності категорії метафоризації, Н. Крюкова називає метафору «метазасобом розуміння» [13; 6]. Науковець вказує і на етнокультурну специфіку метафоричності, що є показником особливостей менталітету різних лінгвокультурних груп. Тоді як комплекс концептуальних метафор, на думку вченої, є базовою формою існування ментального лексикону. Таке розуміння перегукується зі схематичною організацією метафори, запропонованою Дж. Лакоффом та М. Джонсом [30], де найбільш глибинним рівнем є пізнання. Тому можна говорити про те, що когнітивна метафора – це об'єкт мислення і лише потім найменування, аналіз яких дає нам можливість виявити характер світосприйняття певної лінгвокультурної спільноти.

Концептуальні метафори є «невід'ємною частиною культурної парадигми носіїв мови» [28; 210], вона є призмою, крізь яку людина бачить світ [цит. за Масловою 17; 9, 234]. Метафора здатна відображати традиції, відповідно до яких здійснюється вибір засобів осмислення абстрактних категорій, існування яких обумовлено кліматичними, територіальними, соціальними та іншими екстралінгвальними факторами, які є об'єктивними для певного мовного колективу. За В. Масловою, все те, що внесено культурою, традицією, народним та особистим досвідом, знаходиться на периферії поля концепту [17; 55].

Метафора виконує когнітивну, номінативну, художню та смислоутворюючу функції і є одним із основних засобів пізнання об'єктів дійсності. Важливим є питання виявлення характеру порівнянь та уподібнень різноманітних явищ матеріальної та духовної культури у мовній свідомості нації, які є основою метафори. Метафорична експлікація будь-якого позамовного явища є результатом проходження об'єкта/явища крізь призму мислення, у процесі якого через мову матеріалізується не сам об'єкт/явище, а його опосередковане та узагальнене відображення.

1.2. Механізми метафоричної актуалізації фінансової неспроможності в англійській мові.

Проблеми взаємозв'язків мови і мислення, мови та культури, впливу суспільних процесів на мовні явища є основними в сучасній лінгвістиці. Сьогодні можемо говорити про своєрідне домінування «трьох К» у мовознавстві – когніції, комунікації, культури [7, с. 26]. Вивчення мови крізь призму психомисленнєвих та соціокультурних процесів лежить в основі багатьох сучасних наук (соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології).

Дослідження останніх років свідчать про те, що на сьогодні одним із ядерних концептів у національному світосприйнятті є такі ціннісні концепти як БАГАТСТВО, БІДНІСТЬ, ГРОШІ, що виявляється й на вербальному рівні. Згадані концепти досліджували в компаративному аспекті на матеріалі англійської та слов'янських мовних картин світу О. Ю. Булигіна [2], О. В. Голубєва [4], І. А. Майоренко [8], Т. А. Мільохіна [9], В. Є. Копиця [6], Т. Г. Пимонова [10], О. В. Струк [11], І. А.Чернишенко [13].

На першому етапі нашого дослідження ми спробували окреслити межі позамовної дійсності, які виражає фінансова неспроможність. Так, за даними технічної енциклопедії явище фінансової неспроможності присутнє в економіці будь-якої країни з ринковою орієнтацією відносин. Виникає остання у результаті економічного дисбалансу, коли витрати перевищують рівень прибутку. Вказується, також, що банкрутство – це завжди фінансова неспроможність, тоді як фінансова неспроможність не завжди означає банкрутство[1, с. 34]. Фінансова неспроможність як правило супроводжується припиненням платежів за борговими зобов'язаннями через відсутність коштів; фінансовий крах, розорення. Важливою умовою успішного протікання тих чи інших економічних процесів є платоспроможність юридичних осіб або організацій учасників.

Отже, у результаті аналізу ми виділили наступні тематичні групи метафор, що виражають фінансову неспроможність у англійській мові.

Найчисельнішу групу метафор неплатоспроможності формують вирази, що позначають **погіршення матеріального становища**. Зовнішнім показником матеріального статку є вигляд людини, її одяг, побутові умови.

*This coat **has seen better days**. I need a new one [2, с. 73];*

*Tom's house needs paint. It looks **down at heel** [3, с. 98].*

Обмеженість коштів, нездатність оплатити свої потреби актуалізується за допомогою дієслова *short.* Процес концептуалізації відбувся завдяки наявності в предиката семи «обмежений, недостатній»:

*Browns **had a thin time** of it when the children were small and Mr. Brown was poorly paid [5, с. 71];*

*Usually at the end of the month, I'm **short of money** [4, с. 102].*

Фундаментальна економічна категорія, яка означає кількість грошей, за яку продавець згоден продати, а покупець готовий купити одиницю товару є ціна [3, с. 1523]. Виникнення дисбалансу у ринкових відносинах продавець-ціна-покупець є причиною фінансової неспроможності. Окрему групу формують англійські метафори, що позначають **завищення цін.** Наприклад:

*Do I look as though I can afford a house that **costs the earth**? [1, с. 25].*

Для надання більшої експресивності, непомірно завищені ціни актуалізуються як травма, несумісна з життям. Таким чином, опосередковано вказується на неспроможність покупців купити товар за такою ціною. У контексті буквально вказано на те, що люди швидше помруть з голоду, ніж здійснять покупку:

*It is no use buying raw commodities at **cut-throat prices** if the result is to impoverish prospective customers [5, с. 129];*

*It **cost an arm and a leg**, so I didn't buy it [2, с. 144].*

До цієї ж групи ми віднесли вирази із протилежним значенням – купити **дешево, «за дарма»**. У даному випадку ці вирази мають негативну конотацію – аби продати, працювати у мінус:

*Flats to rent here are no longer **two a penny** [3, с. 197];*

*In Italy, the peaches are **dirt cheap** [4, с. 31].*

Як ми згадували вище, **банкрутство** – це завжди фінансова неспроможність. Точніше – це процес, у якому індивід чи організація, нездатна розрахуватися із боргами [3, с. 97]. До складу цієї групи увійшли наступні приклади:

*Our profits have **hit rock bottom**. This is our worst year ever [2, с. 79];*

*Look, John, I'm **in a tight spot**. Can you lend me £20? _ I'm in a spot too. I need £300 [4, с. 97].*

Цікавим є приклад: *No wonder Jack's **in Queer Street**. He spends more than he earns [4, с. 89].*

Цей вираз вживається стосовно осіб, котрі мають певні складнощі, в основному фінансові. В англійській мові таке положення асоціюється із вулицею Карей, де свого часу знаходилися Лондонські суди для банкрутів.

Окрему групу метафор складають вирази, що позначають **невдалу покупку, продаж** товару, угоду у бізнесі.

*Buying a car without test driving it is like buying a **pig in a poke** [1, с. 318];*

*I made some bad investments last year, and it looks as though I may **go broke** this year [5, с. 59];*

*The show was so bad we felt we **hadn't got our money's worth** [3, с. 53].*

Попадаючи у скрутне матеріальне становище люди часто звертаються за допомогою, беруть у борг, тобто **позичають** будь-що:

*Go to the bank and ask for the loan again. This time try not to come away **empty-handed** [2, с. 14].*

Неплатоспроможність у більшості випадків стає причиною появи боргів, що в англійській мові порівнюється з падінням, бігом, які номінують швидке переміщення у просторі на значні відстані. Таким чином, підкреслюється раптовість та швидкість появи цієї проблеми, а також її глобальність:

*Big four soccer clubs continue **to run into debts** [3, с. 172].*

Наслідком погіршення фінансового становища є **економія,** тобто бережливість, ощадливість при витрачанні будь-чого [3, с. 254]. До цієї групи відносимо вирази:

For the last two years, we have had ***to get by on a shoe-string*** *[3, с. 51];*
Bob has to ***pinch and scrape*** *all the time because of his low wages [5, с. 146].*

Єдиним виходом із важкого фінансового становища є економія, тобто бережливість, ощадливість у використанні прибутків.

… our coals and candles were painfully economized - ***the pair of candles reduced to one****, and that most sparingly used [2, с. 6].*

Економія концептуалізується за допомогою дієслова *to cut*, яке номінує процес (роз)ділення об'єкта із застосуванням гострих предметів:

We ***cut*** *our* ***expenses to the bone*** *and are still losing money [1, с. 69].*

У даному прикладі вживання саме цього предикату надає експресивності виразу, оскільки використання такого методу зміни структури об'єкта дозволяє чітко визначити межі та результат (від)різання. Вибір предиката зумовлений специфікою екстралінгвістичного явища.

Нерозумне використання, даремне витрачання грошей, майна має назву **марнотратство** [3, с. 455]. Це поняття об'єднало у окрему групу англійські метафоратичні вирази, що позначають фінансову неспроможність. В англійській мові таке екстралінгвістичне явище виражається за допомогою дієслів *to splash, to pour, to throw.* Таким чином, марнотратство за аналогією порівнюється з розливанням, розкиданням. Перенесення із сфери конкретного до сфери абстракного відбулося завдяки наявності у предикатів семи «недбалий, хибний».

The Browns are always ***throwing good money after bad****, They bought a plot of land which turned out to be swamp, and then had to pay to have a filled in [5, с. 192];*
Jack ***splashed out on a new*** *car that he couldn't afford [4, с. 181];*
Don't buy any more of that low-quality material. That's just ***pouring money down the drain*** *[3, с. 151].*

Часто погіршення матеріального становища стає причиною аморальних та протиправних дій суб'єкта, таких як **обман, крадіжка** і т. д. До цієї групи ми віднесли наступні приклади:

Mary is also enjoying her ***ill-gotten gains****. She deceived an old lady into leaving money to her in her will [2, с. 83];*

*Jane was sent to jail for **cooking the books** of her mother's shop [1, c. 25].*

1.3.Референційні джерела утворення метафор фінансової неспроможності в англійській мові.

Наступним завданням нашого дослідження є визначення референційних джерел утворення метафор на позначення фінансової неспроможності в англійській мові.

Дослідження останніх років свідчать, що «перенесення структури концептуальної області (домена) цілі на область джерела (“ a mapping of the structure of a source model onto a target model”) [15, с. 7] відбувається у результаті проходження явищ та подій позамовної дійсності крізь призму світосприйняття окремої людини, зокрема як представника певного мовного колективу, і, природно, виражає думку загалом.

Історичні та крос-культурні дослідження довели, що метафора має історично та культурно специфічні джерела утворення [14], тобто джерела, які не є універсальними, а пов'язані із особливостями історичного та культурного розвитку.

В результаті проведеного аналізу джерел утворення метафор, що позначають фінансову неспроможність ми встановили, що останні охоплюють широке коло екстралінгвальних явищ. Теоретичною базою для виокремлення цих груп стали дослідження В. Бєлякова та Ю. Зінкена [16; 17, с. 23]. Так, відібрані нами приклади ми спробували поділили відповідно до сфери-джерела на 2 групи: «Людина та природа», «Засоби та результати людської діяльності». Виділені нами сфери-джерела включають наступні референційні субкатегорії: I – Людина та природа: 1) антропоморфізми (соматизми); 2) природа: а) фауна, б) простір, в) форма; II – Засоби та результати людської діяльності: 1) будівлі, 2) артефакти.

Людина, яка є частиною навколишнього середовища, завжди намагалася порівнювати його із собою, зі своїми образами, думками й приписувала явищам світу, що оточував її, ті властивості, які мала сама, відповідно ототожнюючи себе

з природою та вказуючи на свій емоційний і фізичний стани. Це підтверджує і аналіз інвентаризованих нами метафоратичних виразів, який показав, що сферою-джерелом до утворення більшості з них є референційна субкатегорія «природа».

Так, невдала покупка порівнюється із тваринами pup, pig, etc.: *The salesman **sold** Jane **a pup** when he persuaded her to buy the second-hand washing-machine. Water pours out of it [3, c. 172]*.

Певна кількість метафор фінансової неспроможності утворені на основі асоціативних зв'язків із об'єктами природи: hill, rock, etc. При чому погіршення матеріального становища за аналогією порівнюється із стрімким рухом донизу, підніжжя гори, пагорбу: *This industry **is going downhill**. We lose money every year [1, c. 59]*.

З іншого боку завищена ціна порівнюється із небесами, або земною кулею: *Prices go **sky-high** whenever there is inflation [4, c. 62]*.

Продуктивними виявились і просторові джерела. Так, наприклад фінансова неспроможність постає як зниження положення у просторі або втрата форми, наприклад *to fall into debts, to fall behind, to leave flat, etc.* : *Many people hurry to say that they will never **fall into debts** [5, c. 74]; Teenagers were more likely **to fall behind with the rent** [4, c. 117]; The robber took all my money and **left me flat** [1, c. 202]*.

В окремих випадках фінансова неспроможність може виражатись через фізіологію людини, так звані соматизми. Зокрема спина символізує незахищеність, звідси фінансові проблеми актуалізуються через фізіологічну обмеженість переміщення у просторі:

*How can I bargain when **I've got my back to the wall**? [2, c. 73]*.

Часто вирази, що містять соматизми базуються на асоціативному зв'язку із позамовними явищами, що виражають нерелевантну дію: *Why should you **pay through the nose**? [4, c. 144]; I think that the new shop assistant **has her hand in the till**. There is cash missing every morning [3, c. 73]*.

Джерелом утворення досліджуваних метафор є також артефакти. Артефакт, з латинської *artefactum*, «штучно зроблений» — явище, процес, предмет, властивість предмету або процесу, поява якого в спостережуваних умовах за природних причин неможлива або є малоймовірною; це продукт людської діяльності, об'єкт матеріальної культури. Поява артефакту є ознакою цілеспрямованого втручання у процес або наявність якихось неврахованих чинників [16]. Ця референційна субкатегорія досліджуваних метафоратичних виразів апелює до елементів одягу, котрі актуалізуються як показники матеріального добробуту, і, відповідно відсутність або свідоме зменшення останніх – фінансову неспроможність – *Things are beginning to cost more and more. It looks as though we'll all have to* ***tighten our belts*** *[4, c. 193]; We would like a bigger house, but we must* ***cut our coat according to our cloth*** *[2, c. 27]*.

РОЗДІЛ ІІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

2.1. Переклад як процес трансформації тексту однієї мови в текст іншої мови

Процес перекладу полягає у безперервному пошуку балансу між мовою джерелом та мовою перекладу [6; 23–24], оскільки головним завданням перекладача є максимально точне відтворення картини світу [11; 14]. Зрозуміти особливості світосприйняття та світовідчуття носіїв мови, і, таким чином реконструювати мовну картину світу останніх дозволяє саме аналіз метафор, що, своєю чергою є запорукою здійснення адекватного перекладу [13; 217].

Пітер Ньюмарк виділяє дві основні функції метафори: конотативну та естетичну. Під конотативною функцією розуміється здатність метафори описувати певні предмети, поняття, давати характеристику будь-якому об’єкту. Естетична функція визначається здатністю метафори справляти естетичну дію на реципієнта, викликати інтерес і залучити до подальшого сприйняття повідомлення [16].

Відповідно, втрата метафори при перекладі може призвести до того, що смисл буде переданий не повною мірою, і перекладач повинен знайти будь-який спосіб перекладу для збереження смислу [4; 115].

В теорії перекладу існує «закон збереження метафори», відповідно до якого при перекладі по мірі можливості повинен зберігатись метафоричний образ. Недотримання цього закону призводить до того, що смисл фрази змінюється, а її естетичний та прагматичний ефект знижується [1; 233].

Ступінь достовірності перекладу залежить не тільки від того як здійснюється переклад, але і від того наскільки близькі одна від одної культурно-мовні традиції вихідної мови. Метафоричну семантику складають кілька взаємопов’язаних елементів: початкове значення слова, образ, який створюється в результаті співставлення та новий понятійний зміст, нова номінація, яка виникає в результаті осмислення метафори [13; 30]. Компетентність перекладача

засвідчує розуміння метафори, тобто осмислення асоціативного змісту лексичної або фразеологічної одиниці, ідентифікація відтворення метафоричного висловлювання засобами цільової мови, суттєво уникаючи хибних асоціацій та помилкових зав'язків значення. Основні труднощі для перекладача складає адекватна передача семантики метафори. Робота перекладача полягає у співставленні лексичного значення слів мови оригіналу та мови перекладу. Досить часто мовні образи метафоричних словосполучень мови оригіналу вдається передати метафоричними образами, що є рівними по номінативній функції та мають еквівалентну семантичну основу. Проте, для подолання труднощів передачі метафори рідною мовою, особа, яка здійснює переклад, може також вдаватися до вербальної заміни елементів метафори, заміни або зміни образу, вилучення переносного значення та перекладу повним еквівалентом [11; 56].

На сьогодні прийоми перекладу метафорики з точки зору наявності або відсутності вимушених структурних або семантичних перетворень при перекладі виділяють лінгвісти М. А. Куніловська та Н. В. Короводіна [7]: повний переклад, що передбачає збереження у тексті перекладу семантики та структури метафори, а лексичне значення словосполучень викликає однакові асоціації у представників обох мов; заміна на рівна лексичного оформлення; заміна на рівні морфологічного оформлення; заміна на рівні синтаксичного оформлення; додавання або уникання лексичних одиниць, що оформлюють образ.

2.2. Шляхи відтворення українською мовою англійських метафор фінансової неспроможності.

Переклад будь-яких мовних засобів виразності являє собою процес міжкультурної комунікації, діалог культур. Успішність відтворення згаданих засобів залежить від точності сприйняття та вміння віднаходити адекватні відповідники, прийнятні у цільовій аудиторії перекладачем. Труднощі, які виникають у зв'язку із перекладом метафор зумовлені тим, що остання є одиницею культури певної мови. Причиною виникнення таких проблем є наступні фактори: відсутність адекватного еквіваленту у мові перекладу, різниця норм та систем цінностей культур, контраст в реаліях мов. Однак для забезпечення успішного діалогу, і максимального розуміння культури іншої країни, вагоме значення має переклад метафор.

У даному дослідженні ми розглянули метафори, що актуалізують фінансову неспроможність, котрі на нашу думку є найбільш цікавими та ілюстративними з точки зору лінгвістичного аналізу. В більшості випадків метафори та їхній переклад значно відрізняються як структурою висловлювання, так і актуалізованим образом. Це очевидно обумовлено тим, що мовна картина світу кожної окремої особистості як представника певної групи зокрема та цілої нації в цілому являє собою продукт сприйняття оточуючої дійсності крізь призму певної системи норм та цінностей [2; 101].

Пізнаючи навколишню дійсність, людина, як суб'єкт мовленнєвої діяльності, постійно «проектує» її в мову через порівняння та ототожнення абстрактного з конкретним. В цьому власне і полягає механізм метафори, що за своєю суттю споріднений з механізмом аналогії. Вчені дійшли висновку, що метафоризація є природньою здатністю людини, метафора формою мислення, а метафорична модель знаряддям пізнання та пояснення дійсності.

Однак посеред аналізованих нами метафор ми подибуємо випадки, коли прямий переклад можливий завдяки співпадінню образних конотацій, які надають носії обох мов певній лексиці. В такому випадку ми спостерігаємо прийом так званого калькування метафор. Причиною виникнення цього

феномену є однакове структурування знань у різних мовах, насамперед тих фрагментів, які є спільними в концептуальних картинах світу [15; 165].

Так, наприклад, метафора «опинитись у скрутному фінансовому положенні»:

I'm sure now he has his back to the wall because he has lost his job [3]. Я впевнений зараз він припертий до стіни через те, що втратив роботу.

Даний приклад свідчить про те, що у носіїв обох мов, англійської та української, фінансові проблеми асоціюються з безвихіддю, незахищеністю, обмеженістю переміщення у просторі.

Ще одна ілюстрація спільності мовних засобів, соматизмів, що використовуються для актуалізації відсутності матеріальних засобів існування: *Go to the bank and ask for the loan again. This time try not to come away empty-handed [2; 14] Іди до банку та попроси знову позику. Цього разу спробуй не повернутись з порожніми руками.*

Подібну негативну конотацію, спільну для обох мов, спостерігаємо у прикладі: *This coat has seen better days. I need a new one [6]; Це пальто бачило кращі часи. Мені потрібне нове.*

Ще один приклад, в якому при перекладі зберігається семантика та сруктура метафори, і лексичне значення слів викликає однакові асоціації у представників обох мов. Це метафори, котрі ілюструють «економію» як наслідок фінансових проблем, коли раціональне використання коштів за аналогією порівнюється із струнокою фігурою:

Things are beginning to cost more and more. It looks as though we'll all have to tighten our belts [7; 193]; Товари починають коштувати все дорожче. Виглядає так, що ми всі будемо змушені затягнути пояси.

Однак в більшості випадків при перекладі метафор перекладач змушений звертатись до різного ступеня варіювання та зміни вихідного тексту.

Так, наприклад, *Big four soccer clubs continue to run into debts [10; 172] Чотири великі футбольні клуби продовжують влазити у борги* ілюструє метод лексичної заміни. У зв'язку із різницею сприйняття навколишньої дійсності у

носіїв англійської та української мови борги як наслідок неплатоспроможності актуалізуються по-різному, однак суміжними категоріями, а саме переміщенням у просторі на значні відстані. Тим самим ілюструється глобальності цієї проблеми.

За тим самим принципом перекладається метафора: *Buying a car without test driving it is like buying a pig in a poke [1]. Купувати машину без тест драйву це те саме, що купувати кота у мішку.*

Заміна обумовлена тією обставиною, що лексична семантика відображає «свідомість» етносу, в якій закріплена пам'ять та історія народу, його досвід пізнавальної діяльності, світогляд та психологія.

The company went broke cause no one did buy its production [7; 350]. Компанія прогоріла, збанкрутувала тому, що ніхто не купував її продукцію.

Згаданий вище перекладацький прийом використовується в даному випадку з огляду на неможливість буквального перекладу конструкції *went broke* як незрозумілий для україномовного реципієнта, тому у контексті вводиться синонім – «прогоріла».

Ще деякі приклади, котрі ілюструють вибір лексичного матеріалу, що зумовлений різницею «образних аналогово-асоціативних уявлень про світ, що існують в національній свідомості даного етносу та експлікується у мові» [6; 125].

We would like a bigger house, but we must cut our coat according to our cloth [8; 27]. Ми хотіли б більший будинок, однак ми мусимо по своєму ліжку простягати ніжку.

I can't buy that car – it costs an arm and a leg [1]. Я не можу купити цю машину – вона коштує як космічний корабель.

Інколи перекладач звертається до використання прийому так званої деметафоризації. Суть даного прийому полягає у відмові від передачі образного значення метафоричного вираження і наступний переклад тільки його буквального значення. Такий прийом перекладач використовує у випадку неможливості підібрати адекватний еквівалент.

Такий перекладацький прийом подибуємо у прикладі *No wonder Jack's in Queer Street. He spends more than he earns [6]. Не дивно, що Джек переживає великі фінансові труднощі. Він витрачає більше ніж заробляє.*

Queer street перекладається шляхом опису, оскільки даний позамовний феномен є специфічним для англомовної спільноти. Свого часу на вулиці Карей знаходилися Лондонські суди для банкрутів.

Так само в українській мові неможливо віднайти адекватний еквівалент метафори оскільки остання містить притаманні виключно англійській мові зворот *leave someone flat:*

Paying all my bills left me flat [9; 554]. Коли я оплатив усі рахунки, у мене не залишилося ані центу.

За тим самим принципом перекладені наступні метафори:

They didn't pinch pennies on the new opera-house [1]. На будівництво оперного театру не шкодували грошей.

Big grey limousine. – Expensive? – Looked as if it had cost the earth [3].

Це був великий сірий лімузин. – Дорогий? – Судячи з вигляду, надзвичайно.

Don't buy any more of that low-quality material. That's just pouring money down the drain [10; 151]. Не купуй більше той матеріал низької якості. Це просто марна трата грошей.

Jane was sent to jail for cooking the books of her mother's shop [1; 25].

Джейн відправили до в'язниці за фальсифікацію бухгалтерських книг з магазину її мами.

Підбір перекладацького еквіваленту застосовується в тих випадках, коли актуалізовану в оригінальній формі ідею неможливо передати тим самим образом. В таких випадках підбирається інший, більш або менш еквівалентний варіант в мові перекладу.

Наприклад: *In Italy, the peaches are dirt cheap [2; 31]. В Італії персики дешеві як дірки від бублика.*

Usually at the end of the month, I'm short of money [5; 102]. Зазвичай у кінці місяця у мене у кишені гуде.

I've been living on a shoestring since my father stopped sending me, money [6]. З тих пір, як батько перестав надсилати мені гроші, мені довелося рахувати кожну копійку.

Browns had a thin time of it when the children were small and Mr. Brown was poorly paid [5; 71]; Брауни годували злидні коли діти були малі і Містеру Брауну мало платили.

Висновки

Проведений аналіз показав, що фінансова неспроможність у метафорах англійської мови актуалізується за допомогою дієслів у семантиці яких наявна сема «швидко переміщатися у просторі» to go, to run; «недбалий, хибний» – to throw, to splash; «обмежувати» – to tight, to cut, to reduce; прикметників із семою «обмежений» – thin, little, short; «позбавлений (форми, вмісту)» – flat, empty; прислівників, що вказують на рух донизу, позаду – down, behind. В англійській мові сферами-джерелами утворення метафор фінансової неспроможності виступають людина, світ природи, світ результатів людської діяльності. Висока продуктивність метафоратичних виразів наведених вище типів, пояснюється тим, що антропоморфна сфера, предметна (артефакт), є основними моделями, які створюють базис для інтерпретації досліджуваного феномену. З іншого боку, подібна обробка мовного матеріалу важлива тому, що «в основі відношення до абстрактного імені лежать уявлення про його абстрактну сутність, яка склалась в даній культурі та передана традицією …» [12, с. 35].

Аналіз перекладацьким трансформацій чітко показує різницю у сприйнятті екстралінгвістичних явищ носіями різних мов. Так, в англійській мові раціональне використання грошей із сімейного бюджету асоціюється з елементами одягу, тоді як в український з меблями. Завищені ціни у мовній свідомості англійців за аналогією порівнюється з кінцівками, а в українців – з вартістю недосяжно дорогого предмету. Історичними джерелами утворення метафор, які ілюструють бідність в англійській мові є фізичні характеристики об’єкту, в українській – фольклор, міфологія. По-різному актуалізується також невдала покупка. В семантиці лексичних одиниць, за допомогою яких виражається набуття боргів присутня спільна сема «рухатись у просторі на великі відстані», однак образна складова відрізняється.

Проведений аналіз показав, що 80 % метафор, що актуалізують фінансову неспроможність підпали під перекладацькі трансформації. Прийом лексичної заміни застосований у 15% метафор; деметафоризація має місце у 28%; пошук еквіваленту здійснений у 37% інвентаризованих прикладів.

Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз досліджуваних метафор в англійській та українській мовах.

Перспективою дослідження, на нашу думку є співставлення способів відтворення метафор фінансової неспроможності з принципами перекладу метафор суміжних референційних сфер.

Література

1. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – СПб: Форинт, М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 684 с.
2. Булыгина Е. Ю. Лексическое воплощение концепта «деньги» в современной публицистике / Е. Ю. Булыгина // Отражение русской языковой картины мира в лексике и грамматике. — Новосибирск, 1999. — С. 5—13.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – 174с.
5. Голубева Е. В. Изучение концепта «деньги» методом семантического дифференциала [Електронний ресурс] / Е. В. Голубева // Языковая личность. Речевые жанры. Текст : сб. науч. трудов — М. : Прогресс, 2008. — С. 44−47. — Режим доступу: http://litanalysis.narod.ru/ Articles/2002/golubeva.pdf.
6. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу / Голубовська Ірина Олександрівна. – К.: Логос, 2004. – 282 с.
7. Дебердеева Е. Е. Актуальные проблемы когнитивной лингвистики и концептологии (на примере сопоставительного изучения языков) / Е. Е. Дебердеева, О. А. Шатун, Г. Т. Поленова. – Таганрог : Изд. Центр Таганрог. гос. пед. ин-та, 2009. – 240 с.
8. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования): Учебно-методическое пособие / Л. В. Ивина. – М. : Академический проект, 2003. – 304 с.
9. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Курс лекций. / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 1999. – 192 с.
10. Копиця В. Є. Концепт “гроші” в англійській та українській лінгвокультурах [Електронний ресурс] / В .Є. Копиця // Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apif/2009_3/Kopicja.pdf

11. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підручник] / Корунець І. В. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
12. Кравцова Ю. В. Особенности индивидуальной метафорической картины мира // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 9.Сучасні тенденції розвитку мов. – Випуск 6: зб. наук. праць. – К. : 2011. – 246 с.
13. Кудрявцева Л. О. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу : експресія — вплив — маніпуляція / Л. О. Кудрявцева, Л. П. Дядечко, О. М. Дорофєєва та ін. // Мовознавство. — 2005. — № 1. — С. 25−31
14. Куниловская М. А., Короводина, Н. В. Авторская метафора как объект перевода // Научный журнал № 4 (23) под ред. Селютина А. А. — Челябинск, 2010. — С.73–82.
15. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Лакофф Дж., М. Джонсон. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 210 с.
16. Майоренко И. А. Концепт «деньги» в языковой картине мира (на материале русской и английской фразеологии) [Електронний ресурс] / И. А. Майоренко // Режим доступу : http://www.phillog.msu.ru/~rusist/bs/jsk_21.pdf
17. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М.: Академия, 2001. – 208 с.
18. Мишланова, С. Л. Метафора в научно-популярном медицинском дискурсе (семиотический, когнитивно-коммуникативный, прагматический аспекты) : монография / С. Л. Мишланова, Т. И. Уткина. – Пермь, 2008. – 210 с.
19. Некряч Т. Є. Через терни до зірок : труднощі перекладу художніх творів : [навч. посіб. для студ. переклад. ф-тів ВНЗ] / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 195 с.
20. Опарина, Е. О. Исследования метафоры в последней трети XX в. // Лингвистические исследования в конце XX в. : сб. обзоров. – М., 2000. – С. 65–77.

21. Пимонова Т. Г. Вербалізація субконцепту POVERTY в структурі англомовного концепту WEALTH-POVERTY [Електронний ресурс] / Т. Г. Пимонова // Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua
22. Романюга Н. В. Відтворення метафоричної образності при перекладі української прози англійською мовою (на матеріалі оповідання В. Винниченка “Голод”) / Романюга Н. В. // ВІСНИК Житомирськ. держ. ун-ту імені Івана Франка (38). – Житомир, 2008. – С. 217–220.
23. Струк О. В. Асоціативне поле концепту ГРОШІ / О. В. Струк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2009. — № 16 : Філологічні науки. Мовознавство. — С. 98—101.
24. Телия В. Н. Предисловие / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – С. 1–3.
25. Чередниченко О. Про мову і переклад / О. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
26. Чернейко Л. О. Лингво-философский анализ абстрактного имени / Л. О. Чернейко. – М., 1997. – 157
27. Чернишенко І. А. Ціннісні концепти "БАГАТСТВО" та "БІДНІСТЬ" у фразеологічних картинах світу англійської та української мов / І. А. Чернишенко // Мова і культура. (Науковий журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2008. – Вип. 10. – Т. V (105). – 328 с. – С. 154 – 161. – XVI Міжнародна наукова конференція “МОВА І КУЛЬТУРА” – Київ, 23-27 червня 2007 р.
28. Щикалов С.В. Способы перевода метафор в концепции Питера Ньюмарка. [Електронний ресурс]: http://www.thinkaloud.ru/science/shik-newmark.pdf
29. Geeraerts D. Thories of Linguistic Semantics / Geeraerts Dirk. – Oxford University Press, 2010. – 362 p.
30. Lakoff G. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 280 p.
31. Prinz J. Furnishing the Mind: Concepts and Their Perceptual Basis. – Cambridge, Mass: MIT Press, 2004. – 368 p.

32.www.metaphorik.de/10/beliakov.pdf

33.www.metaphorik.de/07/zinken.pdf

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. The American Heritage Dictionary of Phrasal Verbs. Published by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. [Електронний ресурс]: https://ahdictionary.com
2. Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. – 2nd edition. – London: Harper Collins Publishers, 2006. – 512 p.
3. An English Dialect Dictionary. Ed. By Joseph Wright. [Електронний ресурс]: https://books.google.com.ua
4. Idioms and Slang Dictionary. [Електронний ресурс]: https://itunes.apple.com
5. Magnuson W. Canadian English Idioms. Sayings and Expressions. – Prairie House Books Calgary, Alberta, Canada, 1993. – 112 p.
6. McGraw-Hill Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs. © 2002 by The McGraw-Hill Companies, Inc. [Електронний ресурс]: http://english4success.ru
7. The Oxford Dictionary of English Proverbs / [ed. by F.P.Wilson]. - Oxford University Press 1992. – 860p.
8. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. V1. Phrasal Verbs / [ed. by A.P.Cowie, R. Mackin]. - Oxford University Press 1991. – 396p.
9. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. V2. English Idioms / [ed. by A. P. Cowie & R. Mackin] - Oxford University Press 1991. – 690p.
10. Thesaurus of Traditional English Metaphors. Second edition, P.R.Wilkinson 2002, London New York. – 2034 p.